

ՈԳԻՆ ԱԶԳԻՆ

ԶԷՅԹՈՒՆՑԻ ՄԻՄԱՅԻՆ

Ի՞նչ է ոգին, ո՞ւր է ոգին, ազգի՛ն ոգին:

Ներէ՛ ինծի, Վահան անպարագրելի, որ աչքերս ամպեր խուզարկող մէկ հատիկդ չեն: Ազգին ոգին ինծի չի յայտնուիր ամպի նման ինչպէս հայու հոգին երեւցած էր ու գրաւած երեսն ամբողջ երկնքին:

Որքան հեռացանք արիւնյուայ ձորերէն եւ անապատին դժոխքէն մարմնով, հոգւով եւ մտածումով, այնքան իրապաշտութիւնը մեզ վարձատրեց անհատապէս: Այնուհետեւ սուտ, եւ խաբող տրամաբանութեան մը ուժով թոյլ տուինք որ ան թափի ազգին բոլոր հիմնարկներուն մէջ, ամենէն մեծէն ամենէն փոքրը, ամենէն սուրբէն ամենէն անսուրբը, ամենէն կարեւորէն ամենէն անկարեւորը:

Մինչեւ այդ ատեն յոյսերս եւ յոյգերս կը սաւառնէին թռչունի թելերով: 1975 տարուան Ապրիլի կիսուն, երբ կը շարունակուէին թրքական նորագոյն ոճրին ոճրային արդարացումները, հանդիպման մը ընթացքին, վաստակաւոր կրթական մշակը հայակրթութեան ողբերգութիւնը փռեց առջեւ:

Ան, տնօրէնը դպրոցին, որ դուն տարի մը լծուեցար ուսուցիչ պատրաստելու գործին, իրիկունը, հոգաբարձական ժողովէն ետք, զիս հիւրասիրեց անհրապոյր նաշարան մը: Ընդունելութիւնը - այդ քաղաքին համար ոչ-սովորական - շուտով մատնեց նպատակը:

- Զեմ գիտեր, թէ ի՛նչ է ազգային ոգի ըստածը, աչքերուս նայելով խօսեցաւ հիւրընկալս: Կրնայի՞ ինծի բացատրել:

Հարցումը ակադեմական չէր: Ժողովականներու ներկայութեան պահանջած էի մարդավարի հայերէն սորվեցնել եւ ազգային ոգի ջամբել: Մոխրամանը քանի մը անգամ գամեցի նորավառ սիկարէթովս եւ դիտեցի դէմքը:

- Գերսամին ալ նոյն հարցումը ուղղած եմ, աւելցուց ան, տեսնելով որ ե՛ս վար իջած էի երկնքէն ու դարձած... մառախուղ:

- Ազգային ոգին ազգի՛ն ոգին է, ըսի: Դուք տարի մըն ալ մնացէ՛ք...

Մեծ եղեռնի վերապրողներէն ա՛լ մարդ չէ մնացած: Անոնք ալ պիտի չճանչնային ինքնութեան թափօրականները, իրենց ծոռները: Հազարներ կը քալէին ընդարձակ պողոտաներէն: Ես թառած եմ մշտադալարի մը վրայ եւ վերէն, հեռուէն, շատ հեռուէն կը դիտեմ գիրենք: Առջեւէն կը քալէ անուշիկ աղջիկ մը. նակտին կնքիտ չկայ. յօնքերը չէ պոստած: Կը ժպտի նոյնիսկ: Կարծեմ կը ճանչնամ զինք: Ա՞ն է արդեօք: Այո՛, ա՛ն է: Պատմեմ:

Դաւարը իր քոյրերուն եւ զարմուհիներուն նման կը պաշտէր Միման: Միման միայն լսած էր Զէյթունի մասին երուսաղէմի վանքին Մեծ Բակին մէջ: Թէեւ ամուսինը կը դժկամակէր հրաժարելու կեսարացիի անձնագրէն, Միման երկու գաւակներուն եւ հինգ թոռներուն Զէյթունի հպատակութիւն շնորհած էր եւ օր չէր

անցնեք որ չպատգամէր մէկուն կամ միւսին.

- Հայերէն խօսէ, որովհետեւ մենք հայ ենք:

- Թուրքերը մեզ ջարդեցին, որովհետեւ մենք հայ էինք:

- Երբ անգլիերէն խօսիմ, թուրքը կ'ուրախանայ: Կ'ուզէ՞ք ուրախացնել թուրքը:

Ամենէն անուշը՝ հինգ աղջնակներուն միաբերան պատասխանը կ'ըլլար-
Ո՛Ո՛Ո՛Ո՛Ո՛Չ:

Օր մըն ալ Դալար հարցաճննութեան աթոռին նստեցուց... իր պաշտելին:

- Մի՛մա, ո՞վ թուրքերուն ըսաւ որ հայերուն ջարդեն:

Ի՞նչ պատասխան կուտայիր դուն հինգ տարեկան Դալարին, Վահան
հայութեան:

Վարը, թափօրին առաջնորդը Դալարն է:

Շարունակեմ:

Հայրը գոհ էր զաւկին կրթութեան ընթացքէն: Հայ դպրոց, դպիր, երազալոյցին «Ընթերցուածս ի Դանիէլէ Մարգարէ՛ւ... Ո՛չի՛նչ է՝ պիտո՛յ...»: Գոց գիտէր կենսագրութիւնը հայ նշանաւոր բանաստեղծներուն: - Ծնած է Պոլիս, մեռած՝ թոֆախտէ...:

Տասը տարեկանին դրացի թուխ բժշկուհին, որ երկու աղջիկ ունէր եւ շատ կը փափաքէր մանչ զաւակ մը ունենալ, բայց չէր կրնար, կէս-կատակ, կէս-շիտակ առաջարկած էր զինք որդեգրել:

- Ես հայ եմ, ըսած էր տղեկը, ուրիշ բան չեմ կրնար ըլլալ:

Երիտասարդ, ազնիւ բժիշկ մը եղած էր ան: Իրենց համար մեծագոյն բուժողը ի՛ր Յիսուսն էր: Բայց քիչ-քիչ իր հայկականութեան ջերմաչափը ինկաւ: Ինչո՞ւ: Ե՛րբ ինկաւ - Յիսուսը «գտնելէ» ե՞տք, թէ առաջ:

Դիրք բռնած եմ նոյն մշտադալարին վրայ եւ կը դիտեմ վերէն, շատ հեռունէն: Հասակին եւ համբաւին պատկառանքով, զոր կը շեշտէ մասամբ ճաշատ սպիտակահեր գլուխը, թափօրին մէջ է ան: Նախորդ գիշեր հակած էր հայերէն լեզու եւ հայ մշակոյթ ուսուցանելու կոչուած կեդրոնի մը շինութեան նախագծին վրայ: Ժամանակը եկած էր տարիներ առաջ պապային տուած խոստումը սրտէն փոխադրելու հողին ու միջոցին:

Տարբեր է պատմութիւնը Հայկ-Արամին:

Միջերկրականի եզերքը ծնած, ծագումով դարաբաղցի հարուստ հօր մը յարկին տակ, մանկութեան պահանջած էր, ուրկէ՛ւր... Հայաստանի բանալին: Հօր խնդրանքով Աւետիք Իսահակեան «գայն» սիրով դրկած էր իրեն երկտողով մը: Հայկը, որ ծնած օրէն թօթափած էր անուան կէսը, բանալին քերնին մէջ պահած էր գուրգուրանքով, բայց չէր կրնար Դիրին դուռը անով բանալ, հակառակ որ յաճախած էր ծննդավայրին յայտնի հայկական վարժարանը:

Ճիշդ քսան տարի առաջ, իմաստութեան եւ փորձառութեան թագակիր, ստամոքսին ցաւը յուսաց բուժել Յիմարութեան համար դառնալով Տրովադայի Զին: Ինչպէս կը սպասուէր, պորտաբոյծերը հնչեցուցին հազար շեփոր: Հայկը փախաւ Բարիֆի անդէն, զոր կը մշակէր սրտեռանդն, եւ ինքզինք կախեց... Փանջօ Վիլայի կեռ պեխէն: Կը յիշե՞ս, Վահան հայկական, եօթը տասնամեակ առաջ դուն ալ հլու հնազանդ ապաստանած էիր Ընկեր Պողոսին սիկարէթի կրպակը, որպէս զի ջիղերդ հանգչեցնէիր ծուխով՝ մինչ ժողովը բացակայութեանդ կ'որոշէր ճակատագիրդ...

Ցեխը չի՞ կրնար աղտոտել Հայու Հոգին: Անշուշտ, անշո՛ւշտ չի կրնար - ե՛ս ալ կ'ըսեմ - եթէ միայն Հայու Հոգին դուրս չգայ Ազգին Ոգիին վեհապետական տարածքէն կամ չարտօնէ անոր սահմաններուն բռնաբարումը:

Արուեստագէտ Հայկը գծեց կազմակերպ Բարիֆին Հարիւրամեակի խորհրդանշանը: Անով զարդարեց բոլոր պաշտօնաթուղթերը, բոլոր յայտարարութիւնները: Հարիւր թիւը գիւտ մըն է. երկրորդ գերոն կիտուած, այսինքն րաց՝ գալիք տարիներուն, տասնամեակներուն, կեանքի՛ն առջեւ: Եւ բոլոր գրութեանց մէջ էն առաջ հայերէն անունը: Ո՛չ միայն Հայերէն անուան սկզբնատառերը էն առաջ, քայց եւ աւելի մեծ քան միւսը, օտարերէնը: Ի՛նչ արդար եւ երկիւղած յարգանք Բարիֆի Անուան, Հայոց Լեզուին, 16 դար գիր-գրականութիւն ունեցող Հայոց Ազգին:

Առիթ ունեցա՞ծ էիր տեսնելու Հայոց Քրիստոնէութեան Դարձի 1700ամեակին առթիւ Նիւ Եորքի Առաջնորդարանին պատրաստած խորհրդանշանը եւ նոյն խորհրդանշանին պատառները տաճարէն ներս եւ դուրս: Մեսրոպէն մէկ հատիկ գիր չկար: Հայկական Եկեղեցւոյ զանգակները Ամերիկայի մէջ բոմբիւն չեն այլեւս եւ երգը միշտ յաղթութիւն չէ հիմա ազգին համար:

Վարը կը շարժի թափօրը, մեր ինքնութիւնը կը քալէ պողոտաներէն: Պաստառներու ալիքներ կը թաւալին շարք առ շարք Մեսրոպին, Կոմիտասին, Անդրանիկին, քու եւ միւսներուն նկարներով: Լուսաւորչիւնը չեմ տեսներ:

Հոս Հայկ-Արամը մշտադալարին վրայ տեղ գրաւած է մօտս: Հազարներ, հազարներ անադմուկ եւ հանդարտօրէն հաւաքուած են դալարագեղ բլուրին շուրջ: Ծանօթներ կը փնտոտեմ, քայց քաղմութեան վերեւ ծփացող պսակներուն լոյսը թոյլ չի տար որ տեսնեմ դէմքերուն լրութիւնը: Պապան կը ճանչնամ ձայնէն: Կարծեմ ճառ կը խօսէր: Բարեբախտաբար կրցանք լսել վերջաբանը:

Ջա՛րկ, Կովկա՛ս, աւերակեալ ու արցունքոտ

Հայաստանի աչքերը քեզի կը նային.

Ջա՛րկ, սա անարգ ճակատագիրը ջախջախելու

եւ Չարիքը ըմբերանելու համար,

Ջա՛րկ, որովհետեւ ամէն Յոյս գՔեզ կը յուսայ

եւ ամէ՛ն Ապագայ գՔեզ կը պաղատի...

Սիւմանթոն չյայտնուեցաւ, քայց պայթեցաւ լուսակիրներուն լոռութիւնը...
Միւսան խենթացած է ուրախութենէն:

Մ. ՀԱՅԿԵՆՑ